

„U *Intelektualnim šarlatanima* Sokal i Brikmon nam pružaju manje poznate informacije koje bi trebalo da svaku razumnju osobu ubede kako je pomenuta podvala bila istinski potrebna i opravdana. Izvanredna knjiga.”

– Ričard Dokins

* * * * *

„Sokalova i Brikmonova knjiga u najmanju ruku treba da izvrši uticaj na sledeću generaciju studenata. [...] Iako se Sokal i Brikmon usmeravaju na zloupotrebu i pogrešno shvatanje nauke desetak francuskih intelektualaca, njihova knjiga načinje mnogo širu temu – nezgodna pozicija nauke i razumevanje naučne racionalnosti u savremenoj kulturi.”

– Tomas Nejgel

* * * * *

„Knjigu *Intelektualni šarlatani* prožima duh pravedno i stručno izvedene zaslužene kazne. [...] Pritom, imaju jake argumente.”

– Tomas Luis

* * * * *

„Sve ovo je jako tužno, zar ne? Počevši od jadnog Sokala. Njegovo ime će zauvek biti povezano s prevarom – a ne naučnim radom.”

– Žak Derida

* * * * *

„Naziva nas epistemičkim relativistima. Mi to nismo. Pogrešno je razumeo. A pogrešno je razumeo zato što je nedovoljno načitan i poluobrazovan.”

– Dr Stenli Aronovic

Biblioteka
POSEBNA IZDANJA

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Alan Sokal
Jean Bricmont
IMPOSTURES INTELLECTUELLES

Copyright © Odile Jacob 1997
Copyright © ovog izdanja *Dereta*

ALAN SOKAL
ŽAN BRIKMON

Intelektualni šarlatani

Prevod

Slobodan Damnjanović

Beograd
2018.
DERETA

Za Marinu
Za Kler, Tomasa i Antoana

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU

Čini se da je objavljivanje naše knjige *Intelektualni šarlatani*¹ u nekim intelektualnim krugovima Francuske dovelo do prave male oluje. Prema Džonu Henliju iz *Gardijana* mi smo pokazali da je „moderna francuska filozofija u stvari gomila budalaština”² Prema Roberu Mađioriju iz *Liberasiona* mi smo naučnički pedanti bez smisla za humor, koji u ljubavnim pismima ispravljaju gramatičke greške.³ Hteli bismo da sažeto objasnimo zbog čega nijedan od dvojice pomenutih autora nije u pravu i odgovorimo kako kritičarima, tako i suviše revnosnim pristalicama. Pre svega, želimo da otklonimo brojna pogrešna tumačenja naše knjige.

Knjiga je nastala kao rezultat sada već čuvene podvale u kojoj je jedan od nas dvojice, u američkom časopisu *Soušel tekst* (*Social Text*), objavio parodiju prepunu besmislenih, ali nažalost autentičnih citata o fizici i matematici istaknutih francuskih i američkih intelektualaca.⁴ Međutim, samo mali deo „dosijea”, otkrivenog tokom Sokalovog istraživanja mogao je da bude uključen u parodiju. Posle pokazivanja većeg dosijea prijateljima, naučnicima

¹ *Impostures intellectuelles*, éditions Odile Jacob, Paris, October, 1997.

² Henley (1997).

³ Maggiori (1997).

⁴ Sokal (1996a), ovde preštampano u Dodatku A. Priča o prevari detaljnije je opisana u Poglavlju 1.

i nenaučnicima, postepeno smo došli do zaključka da ga treba pokazati i široj publici. Hteli smo da preko netehničkih termina objasnimo zašto su citati apsurdni, ili u mnogim slučajevima jednostavno besmisleni; i želeli smo da razmotrimo okolnosti koje su omogućile da ove rasprave postignu toliku slavu i da njihove mane do dana današnjeg ostanu sakrivene.

Ali šta mi tačno tvrdimo? Ni previše ni premalo. Pokazujemo da su čuveni intelektualci kao što su Lakan, Kristeva, Irigareova, Bodrijar i Delez više puta pogrešno upotrebili naučne pojmove i terminologiju: to su činili tako što su ili naučne ideje koristili izvan konteksta, bez i najmanjeg opravdanja – treba znati da mi nismo protiv ekstrapolacije pojmova iz jedne oblasti u drugu, ali smo protiv bezrazložnih ekstrapolacija – ili su se razmetali naučnim žargonom pred naučno neobrazovanim čitaocima, ne obraćajući pažnju na relevantnost ili značenje tih pojmova i termina. Ne tvrdimo da ovo obezvređuje ostatak njihovog dela, o kojem ne donosimo nikakav sud.

Ponekad nas optužuju da smo arogantni naučnici, ali naše shvatanje uloge nauke u stvari je prilično skromno. Zar ne bi bilo dobro (za matematičare i fizičare) kada bi Gedelova teorema ili teorija relativiteta stvarno *imale* neposredne i važne implikacije na proučavanje društva? Ili kad bi aksiom izbora mogao da se koristi za proučavanje poezije? Ili ako bi topologija bila povezana s ljudskom psihom? Ali nažalost, to nije slučaj.

Druga meta naše knjige jeste epistemički (saznajni) relativizam, naime teza – koja je, bar kad se zastupa eksplicitno, rasprostranjenija u anglofonskom svetu nego u Francuskoj – da moderna nauka nije ništa više nego „mit“, „naracija“ ili „socijalna konstrukcija“.⁵ Osim nekih nezgrapnih zloupotreba (npr. kod Irigareove), bavili smo se različitim zabunama koje su prilično česte u

⁵ Naglašavam da je naša rasprava ograničena na epistemički/kognitivni relativizam; ne bavimo se složenijim pitanjima moralnog ili estetskog relativizma.

postmodernističkim krugovima usmerenim na kulturalne studije: na primer, pogrešnom upotrebom ideja iz filozofije nauke, ili recimo nedovoljnim potkrepljivanjem teorije dokazima, opservacijama opterećenim teorijskim premisama, a sve sa ciljem dokazivanja radikalnog relativizma.

Ova knjiga je prema tome sastavljena od dva odvojena – ali povezana – rada, pod jednim naslovom. Prvo, tu je zbirka ekstremnih zloupotreba koje je Sokal otkrio gotovo slučajno; to je to „šarlatanstvo” iz naslova. Drugo, tu je naša kritika epistemičkog relativizma i pogrešnih teza o „postmodernoj nauci”; ove analize su znatno suptilnije. Veza između ove dve kritike pre svega je sociološka: francuski „šarlatani” moderni su u mnogim anglofonskim akademskim krugovima u kojima je epistemički relativizam omiljena tema.⁶ Postoji takođe i jedna slaba logička veza: ako prihvatimo saznajni relativizam, onda ima manje razloga da se potresamo zbog pogrešnog tumačenja naučnih ideja, koje su ionako samo druga vrsta „diskursa”. Naravno, ovu knjigu nismo napisali samo da bismo ukazali na neke izolovane zloupotrebe. U vidu smo imali važnije stvari, ali ne nužno one koje nam se pripisuju. Ova knjiga se bavi mistifikacijom, svesno opskurnim jezikom, konfuznim mišljenjem i pogrešnom upotrebom naučnih pojmova. Tekstovi koje citiramo možda su vrh ledenog brega, ali taj breg treba definisati kao skup intelektualnih navika, a ne kao društvenu grupu.

Pretpostavimo, na primer, da neki novinar otkrije dokumenta koja nedvosmisleno pokazuju da su određeni izuzetno poštovani političari korumpirani i da ta dokumenta objavi. (Naglašavamo da je ovo analogija i da ne smatramo kako ovde opisane zloupotrebe imaju istu težinu). Neki ljudi će nesumnjivo odmah zaključiti

⁶ Međutim, ovo preklapanje nije savršeno. Francuski autori analizirani u ovoj knjizi u velikoj su modi u anglofonskom svetu pre svega na katedrama književnosti, kulturalnih i ženskih studija. Saznajni relativizam je vrlo raširen i u oblasti antropologije, obrazovanja i sociologije nauke, koje se slabo interesuju za Lakana i Deleza.

kako je većina političara korumpirana, a demagozi koji nastoje da iz toga izvuku političku korist podržavaće ih u tom stavu.⁷ Ali ova ekstrapolacija bila bi pogrešna.

Slično, shvatiti ovu knjigu kao uopštenu kritiku humanističkih i društvenih nauka – kako su je neki ocenili u Francuskoj – nije samo nerazumevanje naših namera već zanimljivo izjednačavanje koje otkriva prezriv stav dotičnih prema ovim oblastima.⁸ Logički gledano, stvari stoje ovako: ili se humanističke i društvene nauke podudaraju sa zloupotrebama razotkrivenim u ovoj knjizi ili ne. Ako se podudaraju, onda mi stvarno ove oblasti napadamo *en bloc*, i to s pravom. Ako se ne podudaraju (kao što mislimo), onda nema razloga da jednog teoretičara kritikujemo zbog onog što govori njegov kolega. Uopštenije, svako tumačenje naše knjige kao frontalnog napada na X – bilo da je X francuska misao, američka kulturalna levica ili nešto treće – pretpostavlja da je čitav X prožet intelektualnim navikama koje razotkrivamo, a ta optužba mora biti potkrepljena, ma od koga da potiče.

Rasprave izazvane Sokalovom podvalom obuhvatile su svekoliki spektar slabo povezanih pitanja koja se ne odnose samo na konceptualni status naučnog saznanja, ili na zasluge francuskog poststrukturalizma, već i na društvenu ulogu nauke i tehnologije, multikulturalizam i „političku korektnost”, akademsku levicu protiv akademske desnice i kulturalnu levicu protiv ekonomske levice. Želimo da naglasimo da se ova knjiga većinom ovih tema *ne* bavi. Posebno ističemo da ovde analizirane ideje imaju malu ili nikakvu pojmovnu logičku vezu s politikom. Ma šta neko mislio o lakanovskoj matematici ili opservacijama preopterećenim teorijom, on može, ne plašeći se protivrečnosti, imati bilo kakav stav o

⁷ Političari uhvaćeni *in flagrante delicto* takođe će podržavati ovo tumačenje novinarskog otkrića, ali iz sasvim drugih (mada jasnih) razloga.

⁸ Mark Rišel u svojoj vrlo zanimljivoj i skladnoj knjizi (1998), izražava bojazan da će neki čitaoci (a posebno *nečitaoci*) iz naše knjige prebrzo zaključiti kako su sve društvene nauke besmislene. On pažljivo naglašava da to nije *naše* shvatanje.

vojnim troškovima, socijalnoj pomoći ili istopolnim brakovima. Naravno da postoji *sociološka veza* – mada se ona često preuveličava – između „postmodernističkih” intelektualnih struja koje kritikujemo i nekih delova američke akademske levice. Da nema te veze, uopšte ne bismo ni pominjali politiku. Ali ne želimo da se naša knjiga shvati kao još jedan pucanj u sumornom „ratu kultura”, još manje kao pucanj ispaljen sa desnice. Kritičko mišljenje o nepravедnosti našeg privrednog sistema, o rasnom i polnom tlačenju, tokom šezdesetih godina prošlog veka pojavilo se u mnogim akademskim institucijama, a poslednjih godina izloženo je podsmehu i nekorektnoj kritici. Nema ničeg u našoj knjizi što se može, makar i posredno, dovesti u vezu s tom praksom.

Naša knjiga se suočava s različitim institucionalnim kontekstom u Francuskoj i anglofonom svetu. Dok autori koje kritikujemo imaju veliki uticaj na francusko visoko obrazovanje, kao i mnoštvo pristalica u medijima, izdavačkim kućama i intelektualnim krugovima – što objašnjava neke od besnih reakcija na našu knjigu – njihovi angloamerički pandani predstavljaju manjinu unutar intelektualnih krugova (iako dobro utvrđeni u nekim akademskim uporištima). Zbog ovoga oni deluju „radikalnije” i „subverzivnije” nego što stvarno jesu, kako u sopstvenim, tako i u očima svojih kritičara. Ali naša knjiga nije protiv političkog radikalizma. Ona je usmerena protiv intelektualne konfuzije. Naš cilj nije da kritikujemo levicu, već da joj pomognemo da se odbrani od jednog svog vrlo pomodnog dela. Majkl Albert, pišući u *Z magazinu*, ovo je uspešno sažeo na sledeći način: „Ne postoji ništa istinito, mudro, humano ili strateško u brkanju neprijateljstva prema nepravdi i tlačenju, što je levica, i neprijateljstva prema nauci i racionalnosti, što je besmislica.”⁹

⁹ Albert (1996: 69). Na ove političke teme vraćemo se u Epilogu.

Ovo izdanje je u više pogleda veran prevod s francuskog originala. U prevodu smo izostavili glavu o nerazumevanju relativiteta prisutnog kod Anrija Bergsona i njegovih sledbenika, jer nam se čini da je to na margini interesovanja većine naših čitalaca. Sa druge strane, u engleskom prevodu proširili smo neke rasprave o intelektualnim debatama u anglofonskom svetu. Takođe, uneli smo niz malih izmena da bi originalni tekst bio jasniji, ispravili određene nepreciznosti i predupredili nesporazume. Zahvaljujemo mnogim čitaocima francuskog izdanja koji su nam poslali svoje sugestije.

Pišući ovu knjigu, vodili smo brojne rasprave i debate i dobili mnoga ohrabrenja i kritike. Mada nismo u prilici da se svima s kojima smo razgovarali pojedinačno zahvalimo, želimo da izrazimo zahvalnost onima koji su nam najviše pomogli ukazujući na određene reference ili čitajući i kritikujući delove rukopisa. To su: Mišel Alber, Rober Alford, Rože Balijan, Luiz Bar, Pol Bogosijan, Rejmond Budon, Pjer Burdije, Žak Buveres, Žorž Brikmon, Džejms Robert Braun, Tim Baden, Noam Čomski, Helena Kronin, Beranžer Depre, Žan Dombre, Sirano de Dominisi, Paskal Engel, Barbara Epstajn, Roberto Fernandes, Vensan Fleri, Žili Frank, Alan Frenklin, Pol Žerarden, Mišel Žever, Mišel Gens, Iv Gingra, Tod Gitlin, Džerald Goldin, Silvijana Goraž, Pol Gros, Etjen Gijon, Majkl Heris, Žeri-Anri Er, Džerald Holton, Džon Hat, Marku Javanenen, Žerar Žorlan, Žan-Mišel Kantor, Noreta Kordž, Iber Kriven, Žan-Pol Kriven, Anti Kupijanen, Luj le Bornj, Žerar Lemen, Heirt Lerno, Džerald Levinson, Norm Levit, Žan-Klod Lempak, Andrea Loparik, Džon Mador, Kristijan Maes, Frensis Marten, Tim Modlin, Saj Mauskopf, Žan Moven, Marija Mekgavigan, N. Dejvid Mermin, Enrike Munjoz, Mira Nanda, Mihael Nojenberg, Hans-Joachim Niman, Marina Papa, Patrik Pekat, Žan Pestje, Danijel Pinka, Luj Pinto, Patrisija Radle-de Grav,

Mark Rišel, Beni Rigo-Brikmon, Rut Rouzen, David Rivel, Patrik Send, Monika Santoro, Abner Šimoni, Li Smolin, Filip Spindel, Hektor Sasmen, Juka-Peka Takala, Serž Tiseron, Žak Trene, Kler Van Katsem, Žak Van Riler, Loik Vakvan, M. Norton Vajz, Nikolas Vitkovski i Danijel Cvanciger. Takođe smo dužnici našim izdavačima Niku Vajtu i Džordžu Vitu koji su nam dali mnoge vredne sugestije. Naglašavamo da to ne znači kako se oni slažu sa sadržajem i namerama ove knjige.

Na kraju zahvaljujemo Marini, Kler, Tomasu i Antoanu, koji su nas trpeli poslednje dve godine.

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU

Obradovalo nas je zanimanje koje je knjiga *Intelektualni šarlatani* probudila u Francuskoj i anglofonom svetu. U ovom novom predgovoru hteli bismo da izrekne neke opšte komentare na kritičke reakcije na naše delo.

Počnimo zapažanjem da mnogi naši protivnici, čak i oni najžešći, priznaju *mezzo voce* da su naše glavne teze validne. Na primer, Džon Starok piše u *London rivju of buks* da smo „prinučeni – štaviše, zadovoljstvo nam je – da se složimo, bar kada se radi o navodno naučnim metaforama ili proširenim analogijama kod Lakana i ostalih, da su Sokal i Brikmon u pravu i da ovi šarlatani zloupotrebljavaju pojmove o kojima malo znaju da bi mogli na njih da se pozivaju”.¹

Julija Kristeva, koja nas optužuje za „dezinformisanje”, ipak priznaje da „naravno, ja nisam pravi matematičar”.² Majkl Seriz, koji tvrdi kako nije čuo za našu knjigu jer nema vremena da čita novine, mnogo je oštrije prema Kristevoj i Bodrijaru od nas: „Bilo

¹ Sturrock (1998: 8).

² Kristeva (1997). Kad pomislimo na ekstremnu nerazumljivost matematičkih pojmova koji se pojavljuju u knjizi *Séméiotiké* (Kristeva 1969), ne možemo a da ne budemo začuđeni ovom primedbom (koja je ipak potpuno ispravna). Vidi Poglavlje 3.

je prosto urnebesno, čitao sam ih davno: valjao sam se od smeha”.³ Dakle, šta nam se zamera? Kritika se može grubo podeliti na četiri tipa. Malo (veoma malo) prikazivača raspravlja o onome što smo napisali, a još manje pokušava da to ospori. Drugi komentatori izriču negativne sudove (često savršeno validne) o tezama koje mi ne zastupamo – i koje smo izričito odbacili u knjizi – a koje nam oni eksplicitno ili prećutno pripisuju. Treća grupa kritičara tvrdi kako raspravlja o našoj knjizi, mada u stvari čini nešto sasvim drugo: na primer, napada našu ličnost, našu navodnu motivaciju za pisanje knjige ili se obračunava s manama naučnika uopšte. I na kraju, neki se prikazivači slažu s nama, ali misle da nismo išli dovoljno daleko. U prvu kategoriju spada članak američkog fizičara N. Dejvida Mermina, koji brani neke Latureve teze o teoriji relativiteta,⁴ kao i neke komentare psihoanalitičara i matematičara o Lakanovom i Delezovom pristupu matematici.⁵ Treba reći da su ove primedbe, mada po našem mišljenju uglavnom pogrešne, bar donekle *relevantne* u smislu da nastoje da opovrgnu naše dokaze. Ali što se tiče „šarlatanstva” izloženog u knjizi, o njemu se ništa ne govori. Odsustvo relevantne kritike u oluji besa koju je izazvala naša knjiga na posredan način potvrđuje ispravnost naših teza: jer, ako grešimo, onda nas je lako osporiti, pokazujući da matematika i fizika u tekstovima koje citiramo stvarno imaju korisnu intelektualnu ulogu. Sada ćemo se osvrnuti na znatno brojnije kritičare koji nam direktno ili indirektno pripisuju teze koje nismo izrekli. Neki od ovih autora naširoko i nadugačko raspravljaju o onom što (prema njima) „Sokal i njegovi prijatelji” misle, ne navodeći pritom ni jednu jedinu rečenicu

³ Farouki i Serres (1997: 14).

⁴ Mermin (1997b). Videti post scriptum Poglavlja 6 za naš odgovor na Merminovu kritiku.

⁵ O Lakanu videti: Roudinesco (1998), Darmon i Melman (1998), Chareaud (1998) i Sauval (1997/98). O Delezu videti: Salanskis (1998: 170–173, 175–176).

iz naše knjige.⁶ Drugi nas povezuju sa „scientističkim” strujama koje onda osporavaju (često s pravom), implikujući da su naše ideje slične, ali ne navodeći nijedan dokaz.⁷ Tehniku primenjenu u ovim napadima objasnio je Šopenhauer pre više od sto pedeset godina u *Kako biti uvek u pravu*: napravi od protivnika dovoljno lak plen da bi ga ismejao. Na primer, nas optužuju da odbacujemo sve metafore, svaku poetsku upotrebu jezika, svako prenošenje pojmova iz jedne u drugu oblast, pa čak i svako kritičko mišljenje.⁸ Ponekad nas ti ljudi „opovrgavaju” navodeći primere uspehli metafora ili filozofa koji ne zloupotrebljavaju nauku. Ali i mi smo kao i svi ostali skloni da koristimo metafore i filozofsku analizu. Mi se samo protivimo mistifikaciji, a to je sasvim druga stvar.

Neki prikazivači optužuju nas da smo filozofske neznalice: prikazuju nas kao „naivne realiste” ili ekstremne pristalice „zdravog razuma” koji zanemaruju čitav vek rasprava u epistemologiji

⁶ Na primer, Amy Dahan Dalmedico i Dominique Pestre (1998), na više mesta govore o onom što „Sokal i njegovi prijatelji” (str. 78, 80, 86, 90, 91, 93, 96), ili „Sokal, Vajnberg i ostali” (str. 79, 81, 98), navodno misle, ne navodeći pri tom ništa iz *Intelektualnih šarlatana* da dokažu ova tvrđenja i ne praveći razliku između naših i ideja naših „prijatelja”. Slično, Yves Jeanneret (1998) neprestano govori o „sokalizmu” i „sokalovcima”, ne definišući to navodno učenje. Treba naglasiti da mi, za razliku od takvih kritičara, nikada ne kritikujemo autora zbog onoga što njegovi učenici govore.

U stvari, pažljiv čitalac lako će otkriti nijanse između naših i teza Weinberga (1996a, b), Grossa i Levitta (1994). Najzad, sasvim je normalno da ljudi koji nisu u obavezi da zastupaju neku „liniju” po pravilu različito misle o različitim pitanjima.

⁷ Na primer, Dahan Dalmedico i Pestre (1998: 103) tvrde da mi odbacujemo svaki socijalni pristup nauci; Patrick Petitjean (1998: 120), tvrdi da se „Sokal dobro uklapa u tradiciju određene leveice, pre svega francuske ali i engleske, za koju je još od tridesetih socijalizam zasnovan na nauci i u kojoj se svaka kritička analiza nauke odbacuje kao potencijalno opskurantistička i profašistička”. Petižanov članak sadrži zanimljivu istoriju rasprava o nauci i tehnologiji unutar francuske leveice, ali stanovište koje on osporava nije naše stanovište. U stvari, mi smo uvek isticali svoju simpatiju prema kritičkoj analizi nauke i njene socijalne primene, pod uslovom da se takva analiza sprovodi s minimumom intelektualne strogosti; videti Epilog u ovoj knjizi kao i Sokal (1998).

⁸ Videti na primer Maggiori (1997), Dorra (1997), Bruckner (1997) i Somont (1998).

i filozofiji nauke. Ali ovi autori pažljivo izbegavaju da navedu i jednu jedinu reč iz podužeg Poglavlja 4, koje smo posvetili pomenutim pitanjima.⁹ Ili pak iz naše knjige selektivno vade citate kako bi otkrili nepostojeće „protivrečnosti”.¹⁰ Svesni smo da su ova filozofska pitanja suptilna – mnogo suptilnija nego deo knjige posvećen „šarlatanstvu” – i bilo bi nam drago da su naši dokazi podvrgnuti strogom preispitivanju. Ali do sada se to nije dogodilo.

Treći tip reakcije koji navodno raspravlja o našim idejama, ali u stvari čini nešto sasvim drukčije – ima različite oblike; evo nekih:

⁹ Na primer, Dahan Dalmedico i Pestre (1998: 96), optužuju nas da smo „poništili” raspravu o Dijemovom epistemološkom radu, mada smo mi *sa odobravanjem* citirali Dijemove teze o opservacijama opterećenim teorijskim premisama (videti fusnotu 73 na str. 92). John Krige (1998) sa omalovažavanjem našu knjigu naziva „političkim pamfletom” i tvrdi kako je „ona žalosno ravnodušna prema istoriji i filozofiji nauke kao i prema razvoju ostvarenom unutar društvenih i istorijskih studija o nauci” – pri tom ni rečju ne pominjući našu detaljnu raspravu posvećenu stavu Kuna, Fajerabenda, Barnesesa, Blura i Latura o tim pitanjima. Mara Beller (1998) tvrdi da smo Vajnberg i mi „naivni realisti”, ali ne navodi nijednu definiciju tog učenja, a još manje dokaz da ga zastupamo. Jim Holt (1998) tvrdi da „značajna otkrića u oblasti matematičke logike poznata kao teorija modela i realistička objašnjenja uspeha nauke koja nam autori nude... pretvaraju [se] u praznu metafiziku”; ali se pri tom nije potrudio da čitaocu pokaže kako teorija modela opovrgava naše filozofske teze (osim toga, mi ne raspravljamo detaljno, a još manje branimo učenje koje se u filozofiji naziva „realizam”; videti fusnote 56 i 59 u Poglavlju 4).

¹⁰ Na primer, Didier Nordon (1998) tvrdi da postoji protivrečnost između našeg opisa naučnog metoda („koji se ne razlikuje radikalno od racionalnog stava u svakodnevnom životu ili u drugim oblastima ljudskog saznanja”) i naše primedbe da teorija relativiteta opisuje fenomene koji su neopažajni (Poglavlje 11 u francuskom izdanju). Ali između ove dve tvrdnje ne postoji nikakva protivrečnost, a objašnjenje je dato samo tri rečenice posle one koju Nordon navodi i ono glasi: „Naučna merenja često su mnogo preciznija od svakodnevnih posmatranja; ona nam omogućavaju da otkrijemo dosad nepoznate pojave; i često se nalaze u sukobu sa 'zdravim razumom'. Ali sukob postoji na nivou zaključaka, a ne na nivou osnovnog pristupa.” Nordon nije jedini prikazivač koji zanemaruje jasnu distinkciju između *metodologije* nauke i njenog *sadržaja*: Ston (1998: 31–32) i Jurdant (1998: 15–16) tvrde da su našli istu navodnu „protivrečnost”.

1. *Etiketiranje*. Neki od naših protivnika kao da misle da dosegljivi epiteti mogu zameniti detaljno pobijanje naših dokaza.¹¹ Ima čitava gomila uvreda: „učiteljčići”¹², „kauboj i apotekar”,¹³ „frankofobi” i „rasadnici dezinformacija”,¹⁴ „žandarmi”¹⁵, „mentalna policija”,¹⁶ „cenzori”,¹⁷ pa čak i „tinejdž patuljci koji se ne skidaju s video-igrice”.¹⁸ Idući korak dalje, Filip Solers u intervjuu objavljenom pod paradoksalnim naslovom „Odgovor imbecilima” tvrdi da naši privatni životi „treba da budu predmet ispitivanja”: „Šta vole? Kakve slike drže na zidu? Kakve su im žene? Kako se ove lepe i apstraktne tvrdnje odražavaju na njihov svakodnevni i seksualni život?”¹⁹ Dobro! Priznajemo jednom zasvagda da smo arogantni, osrednji, seksualno frustrirani naučnici, filozofske neznalice i robovi scientističke ideologije (neokonzervativne ili ekstremno marksističke, vi izaberite). Ali molimo vas, kažite nam kakve to ima veze s valjanošću ili nevaljanošću naših dokaza.

2. *Napad na navodnu motivaciju*. Neki komentatori, umesto da ispitaju naše argumente, napadaju motive koje nam sami pripisuju. Na primer, Julija Kristeva tvrdi kako je naša knjiga deo

¹¹ Zapazimo da u našoj knjizi, iako je ton katkad ironičan, nema ni traga od ličnih napada, kleveta ili uvreda. Naša jedina briga bili su navođeni tekstovi i ono što se iz njih može izvesti.

¹² Stengers (1997). Zapazimo da je teza „Sokal i Brikmon daju slabe ocene iz matematike Lakanu i drugima”, (videti takođe Droit 1997) potpuno promašila temu: u školi se od đaka traži da pišu o određenim stvarima, ali nijedan od kritikovanih autora nije prisiljen da u svojim tekstovima koristi tehničke pojmove matematike ili fizike.

¹³ Lévy-Leblond (1997b). Ovde se očigledno pravi aluzija na gospodina Omea, „naučnog” apotekara u Floborovom romanu *Gospođa Bovari*.

¹⁴ Kristeva (1997).

¹⁵ Roudinesco (1998: 27).

¹⁶ Ragon (1998).

¹⁷ Derrida (1997).

¹⁸ Crépu (1997).

¹⁹ Houellebecq i Sollers (1998: 56).

ekonomske i diplomatske kampanje koju Sjedinjene Države vode protiv Francuske.²⁰ Izabel Stengers našu knjigu doživljava kao čisto „komercijalnu operaciju”.²¹ Vensan Fleri i Jun Sun Limet optužuju nas da hoćemo da se sredstva izdvojena za društvene nauke preusmere na prirodne nauke.²² Da ponovimo, ovakav vid odbrane je zanimljiv: čak i da su to bili naši motivi (a to sigurno nije slučaj), kako to može uticati na validnost ili invalidnost naših dokaza?

Ipak ima nečeg tragikomičnog u kritikama koje nas prikazuju kao „scijentiste” i nepopravljive neprijatelje filozofije i društvenih nauka. Baš naprotiv, naše zanimanje za te discipline – zanimanje koje mnoge naše kolege fizičari smatraju preteranim – dovelo nas je do otkrića „šarlatanstva”. Naš cilj nije bio da „branimo prirodne nauke” – i doista, ogromna većina naučnika nimalo ne obraća pažnju na (blago rečeno) pseudomatematičko brbljanje Lakana, Kristeve ili Deleza. Negativne posledice ovog opskurantizma osećaju se samo u humanističkim i društvenim naukama. Osim toga, kad naši klevetnici ograničenu i preciznu kritiku opskurnog žargona prikazuju kao opšti napad na humanističke i društvene nauke, upravo oni se pokazuju kao najveći neprijatelji tih nauka. I stvarno, onaj ko društvenim naukama postavlja niže standarde jasnosti i racionalnosti od onih koji se traže u prirodnim naukama – pokazuje nesvestan prezir prema njima. Na primer, kada Džon Starok kaže kako naša kritika većine zloupotreba izloženih u ovoj knjizi doprinosi „primeni merila strogosti i opšteprihvaćenosti, važnim za našu praksu (kao fizičara), merila koja gube smisao kada se prenesu u drugi kontekst”, i sadržaj svoje teze ilustruje

²⁰ Kristeva (1997).

²¹ Stengers (1997). Ova optužba ponavlja se u Stengers (1998: 268).

²² Fleury i Limet (1997). Oni nas osim toga optužuju da tražimo žrtvenog jarca za ekonomsku, društvenu i kognitivnu krizu kroz koju, po njihovom mišljenju, nauka (a posebno fizika) trenutno prolazi. Ovu optužbu takođe iznose i Latour (1997) i Dahan Dalmedico i Pestre (1998: 103) u Francuskoj, Sturrock (1998) u Engleskoj i Nelkin (1996) i Babich (1996: 45–51) u Sjedinjenim Državama.

pohvalom „divlje i svadljive” teze Irigareove o seksizmu inherentnom u jednačini $E = MC^2$ (koja privileguje ono što se brže kreće), i kritikuje „neprimerenu strogost koju tako neumesno zahtevaju Sokal i Brikmon”, onda se pitamo zašto bi se neko uopšte zanimao za društvene nauke.

Četvrti tip kritike dolazi od prikazivača koji su nam naklonjeni, ali zameraju da nismo išli dovoljno daleko: po njihovom mišljenju, u svoju kritiku trebalo je da uključimo Fukoa i Deridu, čitav postmodernizam, celokupnu savremenu francusku filozofiju, ili čak čitavu političku levicu. Tako Endi Martin, pišući u *Dejli telegrafu*, s pravom zapaža da naša knjiga „nije do kraja obavila posao raskrinkavanja” i zbog toga je naziva „propuštenom prilikom”.²³ En Eplbaum u *Literari rivjuu* tvrdi (po našem mišljenju neodmerno) da je *naravno* sva poststrukturalistička teorija obično đubre. Zašto nam je trebala knjiga od 294 strane da nam to kaže?²⁴ Ali ne može se sve sabiti u jednu knjigu: nismo hteli da razvlačimo njen tematski opseg kako zbog ograničenosti naše kompetencije, tako i zbog širih pitanja koje ovi prikazivači pokreću, suviše složenih da bi se o njima moglo raspravljati na manje od 300 strana. U svakom slučaju, kao što pokazuje prikaz nekih od reakcija, naš skroman i nevažan doprinos doveo je do dovoljno rasprava, koje će dvojicu osrednjih fizičara okupirati izvesno vreme.

²³ Martin (1998).

²⁴ Applebaum (1998) ovo naglašava u originalu. Zapazimo usput da Eplbaumova pogrešno shvata rezime Ajnštajnovе teorije relativiteta koji je na elokventan i naučno besprekoran način izložio Herman Minkovski – „otuda su prostor po sebi i vreme po sebi osuđeni da se pretvore u puki privid i samo njihovo spajanje može sačuvati njihovu nezavisnu stvarnost” – kao poststrukturalističko trabunjanje.

1.

UVOD

Sve dok autoritet nadahnjuje strahopoštovanje, konfuzija i apsurdnost povećavaju konzervativne tendencije u društvu. Pre svega, zato što jasno i logično mišljenje dovodi do akumulacije znanja (za šta progres prirodne nauke pruža najbolji primer) i što napredak znanja pre ili kasnije potkopava tradicionalni poredak. Konfuzno mišljenje, sa druge strane, nikuda ne vodi, i može se beskonačno primenjivati, a da pri tome nimalo ne deluje na svet.

– Stanislav Andreski, *Social Sciences as Sorcery* (1972: 90)

Priča ove knjige počinje sa obmanom. Već nekoliko godina zapanjeni smo i rastuženi nad intelektualnim trendovima u određenim oblastima američkih akademija. Veliki delovi društvenih nauka usvajaju filozofiju koju ćemo u nedostatku boljeg izraza nazvati „postmodernizam” – intelektualna struja koju obeležavaju manje ili više eksplicitno odbacivanje racionalističke tradicije prosvetiteljstva, teorijski diskursi koji se ne mogu povezati sa iskustvom, kao i saznajni i kulturološki relativizam koji nauku shvata isključivo kao „naraciju”, „mit” ili „društvenu konstrukciju”.

Da bi odgovorio na ovu pojavu jedan od nas dvojice (Sokal) odlučio se na neobičan eksperiment: pomodnom američkom časopisu za kulturološke studije, *Soušel tekst*, ponudio je parodiju

na dela kakva se šire poslednjih godina, da vidi da li će je taj časopis objaviti. Članak pod naslovom „Prevazilaženje granica: ka transformativnoj hermeneutici kvantne gravitacije” („Transgressing the Boundaries: Toward a Transformative Hermeneutics of Quantum Gravity”)¹ vrvi od besmislica i očiglednih sofizama. Pored ostalog, u njemu se zastupa ekstremni vid saznajnog relativizma: posle izvrgavanja ruglu zastarele „dogme” po kojoj „postoji spoljašnji svet sa svojstvima nezavisnim od svakog pojedinačnog čoveka, ali i od čovečanstva kao celine”, kategorički se tvrdi kako je „fizička stvarnost, isto kao i društvena, u osnovi samo društveni i lingvistički konstrukt”. Posle niza logičkih vratolomija, zaključuje se: „Euklidovo π i Njutново G , vrednosti za koje se mislilo da su konstantne i univerzalne, sagledane su sada u svojoj neizbežnoj istoričnosti; dok je pretpostavljeni posmatrač fatalno decentriran i odvojen od svake epistemičke veze s tačkom prostor-vremena, koja se više ne može definisati samo pomoću geometrije.” Ostatak članka napisan je u istom duhu.

Ipak, ovaj članak je prihvaćen i objavljen. Da zlo bude gore, objavljen je u posebnoj broju *Soušel teksta* posvećenog pobijanju kritike postmodernizma i socijalnog konstruktivizma, na kome je radilo nekoliko istaknutih naučnika.² Urednici *Soušel teksta* teško su mogli da zamisle bolji način da se pokažu kao potpune budale.

Sokal je odmah obelodanio svoju podvalu, izazvavši pravu lavinu reakcija, kako u popularnim, tako i u akademskim

¹ Ovaj članak objavili smo u Dodatku A, posle kojeg dolaze sažeti komentari u Dodatku B.

² Među tim kritikama videte, na primer, Holton (1993), Gross i Levitt (1994) i Gross, Levitt i Lewis (1996). Za poseban broj časopisa *Soušel tekst*, uvod je napisao Ros – Ross (1996). Parodija je Sokalova – Sokal (1996a). O motivima za pisanje ove parodije detaljnije se raspravlja u Sokal (1996c), članku koji je objavljen ovde, u Dodatku C, i u Sokal (1997a). Za raniju kritiku postmodernizma i socijalnog konstruktivizma, sprovedenu donekle iz drugačije političke perspektive – koja se međutim ne pominje u pomenutom broju časopisa *Soušel teksta* – videti npr. Albert (1992/93), Chomsky (1992/93) i Ehrenreich (1992/93).

publikacijama.³ Mnogi istraživači iz oblasti humanističkih i društvenih nauka pisali su Sokalu, ponekad vrlo dirljivo, i zahvaljivali mu se što je svojim delom izrazio i njihov stav prema postmodernističkim i relativističkim tendencijama prisutnim u disciplinama kojima se bave. Jedan student je napisao kako je svoj teško zarađeni novac za studije zapravo potrošio na odeću cara koji je, kao u poznatoj bajci, u stvari bio go. Drugi je napisao kako su njegove kolege i on bili oduševljeni parodijom, ali se nije usudio da otkrije svoje ime jer, mada želi da doprinese promeni sadržaja oblasti kojom se bavi, može to učiniti tek pošto sebi obezbedi stalan posao.

Ali zbog čega se podigla tolika larma? Mediji su potencirali ovu vest bez obzira na činjenicu da samo objavljivanje parodije malo toga dokazuje; u najboljem slučaju ono otkriva ponešto o intelektualnim normama časopisa koji je trenutno u velikoj modi. Međutim, ispitivanje sadržaja parodije može dovesti do zanimljivih zaključaka.⁴ Kada se pažljivije pogleda, vidi se da je parodija izgrađena oko citata iz dela istaknutih francuskih i američkih intelektualaca, dela posvećenih filozofskim i društvenim implikacijama matematike i prirodnih nauka. Ti citati mogu biti apsurdni ili besmisleni, ali su ipak autentični. U stvari, jedini doprinos Sokala sastoji se u obezbeđivanju „lepka” (čija je „logika” u najmanju ruku neobična), kojim su ovi navodi povezani u celinu. Autori pomenutih citata deo su istinskog panteona savremene „francuske teorije”: Žil Delez, Žak Derida, Feliks Gatari, Lis Irigare, Žak Lakan, Bruno Latur, Žan-Fransoa Liotar,

³ Prevara je otkrivena u Sokal (1996b). Skandal je dospao (na naše veliko iznenađenje) na prvu stranu *Njujork tajmsa* (Scott 1996), *Internešenel Herald tribjuna* (Landsberg 1996), londonskog *Observera* (Ferguson 1996), pariskog *Monda* (Weill 1996) i nekoliko drugih velikih listova. Od reakcija videti posebno analize: Frank (1996), Pollitt (1996), Willis (1996), Albert (1996), Weinberg (1996a, 1996b), Boghossian (1996) i Epstein (1997).

⁴ Za detaljniju raspravu, videti Sokal (1998).

Mišel Sere i Pol Virilio.⁵ Iako citati takođe uključuju i niz istaknutih američkih akademika u oblasti kulturoloških studija i njima srodnih oblasti, ovi autori su često, bar jednim delom, učenici ili tumači francuskih autora.

Budući da su citati uključeni u parodiju relativno kratki, Sokal je naknadno sakupio niz dužih tekstova koji ilustruju odnos ovih autora prema prirodnim naukama pa je te tekstove podelio svojim kolegama. Njihova reakcija bila je mešavina veselosti i preneraženosti; gotovo da nisu mogli da poveruju kako neko – i to uglavnom poznati intelektualci – može pisati takve besmislice. Međutim, nenaučnici su, pošto su pročitali tekstove, tražili da se na pristupačan način objasni *zašto* su oni apsurdni ili besmisleni. Zbog toga smo nas dvojica odlučili da napravimo niz analiza i komentara na pomenute tekstove, što je dovelo do nastanka ove knjige.

Šta nameravamo da pokažemo

Cilj ove knjige jeste da pruži ograničen, ali originalan doprinos kritici nebuloznog *duha vremena* nazvanog „postmodernizam”. Ne želimo da analiziramo postmodernističku misao u celini; pre svega, naš cilj je da skrenemo pažnju na jedan relativno nepoznat aspekt ove misli, naime, na upornu zloupotrebu terminologije i pojmova preuzetih iz matematike i fizike. Takođe, analiziraćemo određene misaone konfuzije koje su česte u postmodernističkim spisima a koje se odnose na sadržaj prirodnih nauka, ili na filozofiju tih nauka.

⁵ U ovoj knjizi, navedenom spisku dodali smo još Žana Bodrijara i Juliju Kristevu. Pet „najznačajnijih” francuskih filozofa o kojima govori Lamont (1987): Bodrijar, Delez, Derida, Liotar i Sere. Tri od šest francuskih filozofa izabranih u Motley (1991) jesu: Derida, Irigare i Sere. Pet od osam francuskih filozofa koji se nalaze u Rotzer (1994): Bodrijar, Derida, Liotar, Sere i Virilio. Isti ovi autori pojavljuju se među 39 zapadnih mislilaca intervjuisanih u *Le Monde* (1984), a Bodrijara, Deleza, Deridu, Irigareovu, Kristevu, Lakana, Liotara i Serea, nalazimo među 50 savremenih zapadnih mislilaca koji su izdvojeni u Lechte (1994). Ovde se naziv „filozof” koristi u širokom značenju; precizniji izraz bi bio „filozofsko-književni intelektualac”.

Reč „zloupotreba” ovde sadrži jednu ili više sledećih karakteristika:

- 1) Opširno izlaganje naučnih teorija o kojima autor, u najboljem slučaju, ima izuzetno maglovitu predstavu. Uobičajena taktika pomenutih autora, svodi se na korišćenje naučne (ili pseudonačune) terminologije, bez mnogo razmišljanja o tome šta upotrebljene reči stvarno *znače*.
- 2) Preuzimanje pojmova iz prirodnih nauka i njihovo prenošenje u društvene nauke bez ikakvog logičkog ili empirijskog opravdanja. Ako neki biolog hoće da u svoje istraživanje unese elementarne pojmove matematičke topologije, teorije skupova ili diferencijalne geometrije, onda je u obavezi da pruži neko objašnjenje. Njegove kolege neće uzeti za ozbiljno neodređenu analogiju. Međutim, ovde, u postmodernizmu, od Lakana saznajemo da je struktura neurotične ličnosti u stvari torus (isto kao i sama stvarnost, up. str. 43), od Kristeve da se pesnički jezik može teorijski shvatiti preko kardinaliteta kontinuuma (up. str. 65), a od Bodrijara da se moderni rat odvija u neuklidskom prostoru (up. str. 177); i sve to bez ikakvog objašnjenja.
- 3) Razmetanje površnom erudicijom kroz bestidno korišćenje usko stručnih termina, u kontekstu u kome su oni potpuno irelevantni. Cilj ovakvog postupanja nesumnjivo jeste da se čitalac – laik zaseni i pre svega uplaši. Čak su i neki istaknuti akademici i tumači upali u ovu zamku: Rolan Bart, zasenjen je preciznošću dela Julije Kristeve, a novinar *Monda* divi se erudiciji Pola Virilioa.
- 4) Manipulisanje frazama i rečenicama koje su u stvari besmislene. Neki od ovih autora pokazuju istinsku intoksikaciju rečima, spojenu sa impresivnom ravnodušnošću prema njihovom značenju.

Ovi autori govore sa samopouzdanjem koje prevazilazi njihove naučne kompetencije: Lakan se hvali kako koristi najnovije „rezultate topologije” (str. 46), a Latur se pita da li je išta naučio od Ajnštajna (str. 160). Oni verovatno zamišljaju kako mogu da koriste ugled prirodnih nauka da bi sopstvenoj teoriji dali privid ozbiljnosti. Osim toga, čini se da su ubeđeni kako niko neće primetiti njihovu zloupotrebu naučnih pojmova; kako niko neće povikati da je car go.

Naš cilj je da kažemo da car jeste go (a carica takođe). Ali budimo jasni. Ne napadamo mi filozofiju i društvene nauke *uopšte*; naprotiv, smatramo da su ove discipline izuzetno važne, ali hoćemo da oni koji se njima bave (posebno studente) upozorimo na očigledno šarlatanstvo koje se u njima pojavljuje.⁶ Pre svega, hoćemo da „izvršimo dekonstrukciju” reputacije dubokoumnosti koju izvesni tekstovi uživaju zbog navodne složenosti svojih ideja. U mnogim slučajevima, dokazaćemo da neshvatljivost nekih tekstova ne treba pripisivati dubini izloženih misli, već činjenici da one ništa ne znače.

Postoji više stepena zloupotrebe. Sa jedne strane nalazimo ekstrapolacije naučnih pojmova izvan oblasti njihovog važenja; ekstrapolacija pogrešnih zbog niza razloga. Sa druge strane, nalazimo brojne tekstove pune naučnih reči, ali potpuno lišenih značenja. I naravno, postoji čitav niz diskursa koji se mogu smestiti između ove dve krajnosti. Mada ćemo se u ovoj knjizi koncentrisati na najočiglednije zloupotrebe, sažeto ćemo obraditi neke manje očigledne konfuzije povezane sa teorijom haosa (glava VII).

Treba reći da nema ničeg lošeg u tome što neko ne zna matematiku ili kvantnu mehaniku. Ono što mi kritikujemo jeste pretenzija nekih čuvenih intelektualaca da izlažu duboke misli o složenim

⁶ Uzdržavamo se da damo primere *dobrih* dela iz ovih oblasti – što su neki čitaoci tražili – jer bi pravljenje potpunog spiska takvih dela daleko prevazišlo naše mogućnosti i uvuklo nas u problem relevantnosti (zašto ste pomenuli X, a ne Y?).

temama, koje razumeju u najboljem slučaju na nivou popularnih znanja.⁷

Ovde se čitalac može zapitati da li su ove zloupotrebe posledica svesne prevare, samoobmane ili je u pitanju kombinacija ovo dvoje? Ne možemo dati kategoričan odgovor na ovo pitanje, što treba pripisati nedostatku javno dostupnih dokaza. Ali što je važnije, treba reći da ovo pitanje za nas nije u prvom planu. Naš trenutni cilj jeste podsticanje kritičkog stava, ne samo prema određenim pojedincima, već prema delu inteligencije (kako u Sjedinjenim Državama, tako i u Evropi) koja, ne samo što toleriše, već i podstiče ovaj tip diskursa.

Da, ali...

Pre nego što nastavimo, dozvolite nam da odgovorimo na neke primedbe koje će čitalac verovatno imati:

1. Marginalnost citata.

Neko može reći da cepidlačimo kada kritikujemo autore koji očigledno ne poznaju nauku i koji su možda pogrešili kada su se usuđili da zađu na nepoznat teren, ali čiji je doprinos filozofiji i društvenim naukama nesumnjivo značajan, pa stoga ne treba da ga obezvređuju „male greške” koje smo otkrili u njihovim spisima. Najpre ćemo odgovoriti kako ovi tekstovi sadrže mnogo više od „običnih” grešaka. Oni pokazuju duboku ravnodušnost, ako ne i prezir prema činjenicama i logici. Naš cilj, prema tome, nije da izvrgnemo podsmehu književne kritičare koji pogrešno citiraju

⁷ Neki tumači (Droit 1997, Stengers 1997, *Economist* 1997), upoređuju nas sa školskim nastavnicima koji su dali loše ocene iz matematike i fizike Lakanu, Kristevoj i ostalima. Ali ova analogija je pogrešna: u školi, đak je u obavezi da savlada neke predmete, dok ove autore niko ne prisiljava da u svojim spisima koriste stručne matematičke pojmove.

teoriju relativiteta ili Gedelovu teoremu, već da odbranimo kano-
ne racionalnosti i intelektualnog poštenja, koji su prisutni (ili bi
trebalo da budu prisutni) u naučnim disciplinama.

Samo se po sebi razume da nismo kompetentni da sudimo o
nenaučnim aspektima dela ovih autora. Odlično shvatamo da nji-
hove „intervencije” u prirodnim naukama ne konstituišu central-
ne teme njihovih dela. Ali kada se intelektualno nepoštenje (ili
velika nekompetencija) pokaže u jednom delu – makar i margi-
nalnom – nečijeg spisa, onda je sasvim prirodno poželeti da se
kritički ispita i ostatak tog dela. Ne želimo da prejudiciramo rezul-
tate takve analize, već jednostavno nastojimo da otklonimo auru
dubokoumnosti koja ponekad plaši studente (i profesore).

Kada se ideje prihvataju na temelju mode ili dogme, one su
posebno ranjive, čak i kada se njihovi marginalni aspekti dovedu
u pitanje. Na primer, geološka otkrića iz XVIII i XIX veka, poka-
zala su da je Zemlja znatno starija od 5000 godina, kako su to tvr-
dili neki tumači Biblije; i mada ova otkrića protivreče samo ma-
lom delu Biblije, ona su indirektno potkopala njenu ukupnu kre-
dibilnost kao istorijskog izvora. Zbog toga danas malo ljudi (osim
u Sjedinjenim Državama) veruje u Bibliju na *doslovan* način, na
koji su Evropljani to činili nekoliko vekova ranije. Razmotrimo sa
druge strane delo Isaka Njutna: poznavao ci njegovog dela proce-
njuju da se 90% njegovih spisa bavi alhemijom ili misticizmom.
Pa šta? Onaj ostatak je opstao, jer je zasnovan na čvrstim empi-
rijskim i racionalnim dokazima. Slično, veći deo Dekartove fizike
je pogrešan, ali su neka od filozofskih pitanja koja je on postavio
i danas aktuelna. Ako se isto može reći za delo naših autora, onda
otkrića o kojima govorimo imaju samo marginalnu važnost. Ali
ako su ovi spisatelji postali planetarne zvezde, pre svega zbog soci-
oloških, a ne intelektualnih razloga, i ako su oni majstori jezika,
sposobni da čitaoce zasene promišljenom zloupotrebom sofisticir-
ane terminologije – kako naučne tako i nenaučne – onda otkrića
sadržana u ovom eseju mogu da imaju značajne posledice.

Dozvolite da istaknemo kako se ovi autori znatno razlikuju po stavu koji imaju prema nauci i značaju koji joj pridaju. Ne treba ih sve trpati u istu kategoriju, pa stoga želimo i čitaoca da upozorimo da to ne čini. Na primer, mada su citati iz Deride koje nalazimo u Sokalovoj parodiji prilično zabavni⁸, oni nisu pravilo. Pošto ne postoji sistematska zloupotreba nauke u Deridinom delu, u ovoj knjizi pomenutom autoru nismo posvetili veću pažnju. Nasuprot tome, Sereovo delo je prepuno, manje ili više, poetskih aluzija na nauku i njenu istoriju; ali njegove tvrdnje, mada izuzetno neodređene, nisu ni potpuno besmislene, ni potpuno lažne, i mi ih zato ovde nismo detaljno razmatrali.⁹ Rani spisi Julije Kristeve se snažno (i pogrešno) pozivaju na matematiku, mada je ona još pre 20 godina napustila ovaj pristup; ovde ih izlažemo kritici zato što ih smatramo simptomatičnim za određeni intelektualni stil. Nasuprot tome, drugi autori se u svojim delima u velikoj meri pozivaju na nauku. Latureovi spisi sadrže u sebi niz argumenata za savremeni relativizam, a ti argumenti su navodno zasnovani na analizi naučne prakse. Dela Bodrijara, Deleza, Gatarija i Virilija, puna su prividno učenih pominjanja teorije relativiteta, kvantne mehanike, teorije haosa i tako dalje. Ne može se reći da cepidlačimo ako tvrdimo da je naučna erudicija ovih autora izuzetno plitka i površna. Osim toga, za neke autore navešćemo niz referentnih tekstova u kojima će čitalac pronaći mnoštvo dodatnih zloupotreba.

2. Nerazumevanje konteksta.

Branitelji Lakana, Deleza i drugih, mogu tvrditi kako je njihovo pozivanje na naučne pojmove validno, pa čak i duboko, i kako naša kritika ne pogađa metu jer nismo shvatili kontekst. Spremni smo da priznamo da nismo u stanju da uvek razumemo ostatak

⁸ Potpuni citat može se naći u Derrida (1970: 265–268).

⁹ Za najočiglednije primere zloupotreba u Sereovom delu videti Poglavlje 11.

dela ovih autora. Da nismo mi neki arogantni i zadržti naučnici koji previđaju suptilne i duboke aspekte dela pomenutih autora?

Najpre ćemo odgovoriti da pozivanje na pojmove iz matematike i fizike u nekoj drugoj oblasti istraživanja mora biti potkrepljeno argumentima. U svim ovde navedenim spisima, takve argumente nismo uspeli da pronađemo; ni u odlomcima navedenih dela, a ni u nekoj drugoj knjizi ili članku.

Osim toga, postoje neka „provizorna pravila” na osnovu kojih možemo da utvrdimo da li se matematički pojmovi i izrazi uvode sa nekim istinskim teorijskim ciljem ili ih autori uvode samo zato da bi zadivili i pomalo zaplašili svoje čitaoce. Na prvom mestu, autor mora dobro da razume matematiku koju primenjuje – dakle ne sme da pravi grube greške – a korišćene stručne pojmove treba da učini što je moguće razumljivijim i pristupačnijim čitaocima, koji u najvećem broju slučajeva nemaju adekvatno naučno obrazovanje. Drugo, pošto matematički pojmovi imaju precizno značenje, matematiku treba primenjivati na one oblasti u kojima pojmovi takođe imaju manje ili više precizno značenje. Teško je pretpostaviti kako se matematički pojam kompaktnog prostora može primeniti na ono što psihoanalitičari nazivaju „prostor *jouissance* (uživanja)”. Treće, moramo biti posebno oprezni kada nejasni matematički pojmovi (poput aksioma izbora u teoriji skupova) koji se vrlo retko ili gotovo nikad ne koriste u fizici – a zasigurno nikad u hemiji ili biologiji – odjednom nekim čudom postanu relevantni za društvene nauke.

3. Pesnička sloboda.

Nama ne smeta kada pesnik koristi reči kao što su „crna rupa”, ili „stepen slobode” van konteksta i bez pravog razumevanja njihovog naučnog značenja. Isto tako, kad romanopisac koristi tajne prostorno-vremenske prolaze da bi svoje likove poslao u doba

krstaša, pitanje je književnog ukusa da li ćemo prihvatiti ovaj način pisanja.

Ali želimo da naglasimo da primeri navedeni u ovoj knjizi nemaju ništa sa pomenutom pesničkom slobodom. Autori o kojima govorimo, u krajnjoj ozbiljnosti, naširoko i nadugačko obrađuju teme filozofije, psihoanalize, semiotike ili sociologije. Njihova dela predmet su bezbrojnih analiza, egzegeza, seminara i doktorskih disertacija.¹⁰ Oni hoće da stvore teoriju i mi ih kritikujemo sa tog stanovišta. Osim toga, njihov način izražavanja obično je težak i pompezan, pa se nikako ne može reći da su prilikom stvaranja svojih dela imali neki književni ili pesnički cilj.

4. Uloga metafora.

Neko će možda pomisliti kako tumačimo ove autore previše doslovno i kako se navedeni pasusi mogu čitati pre kao metafore nego kao precizni logički dokazi. Stvarno, u određenim slučajevima „nauka” se nesumnjivo služi metaforama; ali kakav je njihov cilj? Uostalom, metafora se obično upotrebljava kako bi se neki nepoznat pojam razjasnio pomoću poznatijih pojmova, a ne obrnuto. Pretpostavimo, na primer, da na seminaru iz teorijske fizike treba da objasnimo neki stručan pojam iz teorije kvantnih polja upoređujući ga sa pojmom aporija iz deridovske književne teorije. Naša publika i fizičari s pravom će se zapitati šta je cilj te metafore, osim što treba da bude pokazatelj naše erudicije. Na isti način, ne uviđamo smisao korišćenja, čak i metaforičnog, naučnih pojmova koje onaj ko ih koristi razume samo delimično. Osim ako nije hteo da svojim banalnim filozofskim i sociološkim tezama pruži

¹⁰ Radi ilustracije tvrdnje da su njihovi radovi ozbiljno shvaćeni, navešćemo sekundarna dela koja analiziraju, ili razrađuju, na primer Lakanovu topologiju i matematičku logiku, mehaniku fluida Irigareove, i Delezove i Gatarijeve pseudonaučne invencije.

privid dubokoumnosti, obraćajući se uglavnom naučno neobrazovanim čitateljima?

5. Uloga analogija.

Mnogi autori, uključujući i neke o kojima ovde pišemo, koriste dokaz po analogiji. Naravno, nemamo ništa protiv pokušaja uspostavljanja analogija između različitih oblasti ljudskog mišljenja; u stvari, uspostavljanje valjane analogije između dve teorije, često može da podstakne njihov obostran razvoj. Međutim, ovde se koriste analogije između utemeljenih teorija (u prirodnim naukama) i teorija koje se empirijski ne mogu proveravati (na primer Lakanove psihoanalize). Ne možemo, a da ne posumnjamo da je funkcija ovih analogija u stvari prikriivanje slabosti jedne neutemeljene teorije.

Dozvolite da naglasimo: nedovršena teorija – bilo u fizici, biologiji, ili društvenim naukama – ne može se iskupiti tako što će se uviti u simbole i formule. Sociolog Stanislav Andreski ovu tezu izražava sa njemu svojstvenom ironijom:

Recept za ovu vrstu posla nije samo jednostavan, već je i probitačan: dočepajte se nekog udžbenika matematike, prepišite manje složene delove, stavite ih u fusnote kao literaturu za neku granu socioloških studija ne vodeći nimalo računa da li formula koju ste zapisali ima bilo kakve veze sa stvarnim ljudskim postupcima. Važno je da ta formula lepo zvuči i da navodi na pomisao kako ste pronašli ključ za uspostavljanje egzaktne nauke o kolektivnom ponašanju.

(Andreski 1972: 129–130)

Kritika Andreskog usmerena je pre svega na američku kvantitativnu sociologiju, ali se može primeniti i na neke od ovde citiranih tekstova, pre svega na tekstove Žaka Lakana i Julije Kristeve.

SADRŽAJ

PREDGOVOR PRVOM IZDANJU	7
PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU	15
1. UVOD	23
2. ŽAK LAKAN	42
3. JULIJA KRISTEVA	63
4. INTERMECO: EPISTEMIČKI RELATIVIZAM U FILOZOFIJI NAUKE	76
5. LIS IRIGARE	134
6. BRUNO LATUR	153
7. INTERMECO: TEORIJA HAOSA I „POSTMODERNA NAUKA”	163
8. ŽAN BODRIJAR	177
9. ŽIL DELEZ I FELIKS GATARI	185
10. POL VIRILIO	201
11. GEDELOVA TEOREMA I TEORIJA SKUPOVA: NEKI PRIMERI ZLOUPOTREBE	208
12. EPILOG	214
DODATAK A • PREVAZILAŽENJE GRANICA: KA TRANSFORMATIVNOJ HERMENEUTICI KVANTNE GRAVITACIJE	247
DODATAK B • NEKI KOMENTARI NA PARODIJU	285
DODATAK C • PREVAZILAŽENJE GRANICA: POGOVOR	294
BIBLIOGRAFIJA	307
SPISAK PREVEDENE LITERATURE	322
INDEKS	323

Alan Sokal, Žan Brikmon
INTELEKTUALNI ŠARLATANI

Za izdavača

Dijana Dereta

Izvršni urednik

Tijana Petković

Lektura i korektura

Milena Radić

Likovno-grafička oprema

Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-216-3

Tiraž

1000 primeraka

Beograd 2018.

Štampa

ŠTAMPARIJA GLASNIK

Lazarevački drum 13-15, 11030 Beograd

Izdavač / Plasman

DERETA doo

Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd

tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA

Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

001.35

СОКАЛ, Алан, 1955-

Intelektualni šarlatani / Alan Sokal, Žan Brikmon ;
prevod Slobodan Damnjanović. – 1. Deretino izd. –
Beograd : Dereta, 2018 (Beograd : Glasnik). – 327 str. ;
21 cm. – (Biblioteka Posebna izdanja / [Dereta])

Prevod dela: *Impostures intellectuelles* / Alan Sokal,
Jean Bricmont. – Tiraž 1.000. – Napomene i bibliografske
reference uz tekst. – Bibliografija: str. 307–322. – Registar.

ISBN 978-86-6457-216-3

1. Брикмон, Жан, 1952 – [аутор]

a) Nauka – Критицизам

COBISS.SR-ID 271952140